

#6m.
P49

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

РИБАЛКА ОЛЕКСАНДР ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.14

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
начальник кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

Шепітько Валерій Юрійович,
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Юсупов Володимир Васильович,
Національна академія внутрішніх справ,
начальник наукової лабораторії з проблем законодавчого вдосконалення діяльності
органів внутрішніх справ

Захист відбудеться 17 лютого 2011 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-
680, Київ, Солом'янська площа, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ: ДП-680, Київ, Солом'янська площа, 1

Автор:

Вчені
спеціалісти

14719А

11

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження визначається достатньо великим значенням і роллю, що відіграє доказування в сфері кримінального судочинства. Це обумовлено, перш за все, специфікою пізнавальної діяльності, що пов'язана з встановленням чіткої процедури кримінально-процесуального доказування, строків та іншими особливостями встановлення обставин кримінальної справи. Особлива увага в кримінально-процесуальному законі має бути приділена органам і особам, чийм нормативним обов'язком або правом є встановлення обставин досліджуваної події.

У науці кримінального процесу такі учасники кримінально-процесуального доказування традиційно іменуються суб'єктами доказування. Водночас, серед учених відсутня єдність поглядів щодо поняття суб'єктів доказування, їх класифікації, обсягу повноважень, особливостей засвідчення юридично значимих обставин справи.

В практиці досудового провадження чи судового розгляду справи такі проблеми викликають певні складності, які нерідко сприяють неправильному правозастосуванню в конкретних ситуаціях, що призводить до прийняття незаконних і необґрунтованих процесуальних рішень, проведенню незаконних процесуальних дій, обмеження прав і законних інтересів учасників процесу.

Свого часу до розгляду і наукового аналізу проблем доказування звертались такі учені, як С.А. Альперт, Ю.І. Азаров, Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, А.Р. Белкін, Р.С. Белкін, Т.В. Варфоломєєва, В.І. Галаган, Г.Ф. Горський, М.О. Громов, Ю.М. Грошевий, М.І. Гошовський, А.Я. Дубинський, А.В. Іщенко, Ц.М. Каз, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, Л.Д. Кокорев, Ф.М. Кудін, В.С. Кузьмічов, О.М. Ларін, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Малярєнко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, Н.М. Обрізан, І.І. Петрухін, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, В.М. Савицький, С.М. Стахівський, Ю.І. Стецовський, Ю.К. Орлов, Л.Д. Удалова, С.А. Шейфер, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, В.В. Юсупов та ін. Водночас, лише дехто з них проводив комплексне дослідження суб'єктів доказування або їх переважної частини. Елементи змагальності і диспозитивності, що були введені у вітчизняне кримінальне судочинство змінили і вимагають подальшого вдосконалення не тільки кола суб'єктів доказування і їх повноважень, а певною мірою, і сутність процесу доказування в кримінальному судочинстві. Адже саме доказування є основою для досягнення цілей, що стоять перед сторонами кримінального процесу, саме через доказування представники сторін мають можливість найбільш повно реалізувати в кримінальному процесі свої законні інтереси, а органи досудового розслідування виконати завдання щодо швидкого і повного розкриття злочину, викриття винного.

Дослідженню правового статусу, функцій і ролі, участі в кримінально-процесуальному доказуванні окремих суб'єктів кримінального процесу останніми роками в Україні присвячено низку дисертаційних робіт (Савонюк Р.Ю. Слідчий як суб'єкт кримінально-процесуального

доказування: дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) // НАВСУ. – Київ, 2001 р.; Давиденко С.В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) // Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2007 р.; Обрізан Н.М. Захисник як суб'єкт доказування в кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) // КНУВС. – К., 2008 р.).

Водночас, до цього часу в Україні цілісного дослідження щодо суб'єктів кримінально-процесуального доказування, що б ґрунтувалось на сучасному розумінні концепції доказового права, не проводилось.

Крім того, з моменту початку в Україні судово-правової реформи не припиняються наукові дискусії щодо ролі та місця суду в процесі кримінально-процесуального доказування, ступеня його участі в збиранні доказів у кримінальній справі. Різним є і розуміння цього питання практичними працівниками. Так, лише 54,0 % респондентів вважають допустимою одночасну активність суду і сторін у збиранні доказів в умовах змагального процесу і тільки 42,0 % опитаних вважають, що суд повинен мати право самостійно формувати докази, проводити їх перевірку та оцінку.

Ця обставина вимагає дослідження питання щодо ролі суду в кримінально-процесуальному доказуванні, встановлення меж, у яких суд може брати участь у збиранні доказів на різних етапах провадження в кримінальній справі.

Зазначені обставини загалом і визначають актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (затв. Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006) та Концепції реформування кримінальної юстиції України (затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008), є складовою частиною наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, включено до планів науково-дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ і кафедри кримінального процесу цього закладу. Тема дослідження включена до Переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (Національна академія правових наук України, 2010 р., п. 1200).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення концептуальних проблем, пов'язаних з повноваженнями суб'єктів доказування в кримінальному процесі, а в результаті – розв'язання теоретичних проблем, що нерозроблені чи недостатньо висвітлені, формулювання науково обґрунтованих практичних, методичних рекомендацій для правозастосовчої практики в сфері кримінально-процесуального доказування, а також висловлення своїх пропозицій щодо подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства в частині розглянутих питань.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких завдань:

- визначення змісту процесу доказування в кримінальному судочинстві через співвідношення його етапів;
- уточнення мети і завдань доказування в сучасних умовах змагального кримінального судочинства;
- розробка науково обґрунтованого поняття суб'єктів доказування та їх класифікації;
- з'ясування особливостей участі в доказуванні окремих суб'єктів кримінально-процесуальних відносин;
- визначення меж участі суду в процесі збирання, перевірки та оцінки доказів в кримінальній справі;
- визначення поняття та змісту адвокатського розслідування в кримінальному судочинстві;
- формулювання пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування.

Об'єкт дослідження – кримінально-процесуальні відносини в сфері доказування.

Предмет дослідження – суб'єкти кримінально-процесуального доказування.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі були використані загальнонаукові і спеціальні методи. *Діалектичний метод* як загальний метод наукового пізнання та *історичний метод* дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, дослідити шляхи становлення і розвитку інституту кримінально-процесуального доказування та його суб'єктів. *Метод системного аналізу*, а також *системно-структурний* та *формально-логічний методи* дали можливість з'ясувати місце і значення доказування в системі кримінально-процесуальних відносин, визначити особливості його здійснення суб'єктами кримінального процесу, які ведуть кримінальний процес (судом, прокурором, слідчим, начальником слідчого відділу, органом дізнання, особою, яка провадить дізнання) та іншими суб'єктами кримінального процесу (підозрюваним, обвинуваченим, захисником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками) (розділи 1–3). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися правові норми Конституції України, чинного КПК України та його проектів, інших законів України, з'ясовувалися зміст і значення використаних у них понять, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (розділи 2–3). *Метод порівняльного правознавства* було покладено в основу аналізу та співставлення національного та зарубіжного кримінально-процесуального законодавства в частині розглядуваних питань (розділи 2–3). *Структурно-функціональний метод* сприяв аналізу повноважень суду, прокурора, слідчого, начальника слідчого відділу, органу дізнання, особи, яка провадить дізнання, підозрюваного, обвинуваченого, захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників під час збирання (формування),

перевірки та оцінки доказів, виявленню недоліків їх діяльності, формулюванню пропозицій щодо її удосконалення (розділи 2–3). За допомогою *соціологічного методу* (інтерв'ювання, анкетування) було з'ясовано позиції і думки юристів практиків (прокурорів, слідчих, дізнавачів, суддів і адвокатів) щодо сучасного стану правового регулювання і проблемних питань правозастосування в сфері кримінально-процесуального доказування, а *статистичний метод* дозволив їх узагальнити поряд з результатами вивчення матеріалів кримінальних справ (розділи 2–3).

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій визначається і забезпечується *емпіричною базою дослідження*, що становлять дані, отримані в результаті вивчення 212 кримінальних справ, що перебували у провадженні судів м. Києва і Київської області протягом 2006–2009 років, органів досудового розслідування системи МВС України; аналітичні і статистичні матеріали Верховного Суду України, судів м. Києва і Київської області; дані опитування 99 практичних працівників (суддів, прокурорів, начальників слідчих відділів, слідчих, дізнавачів м. Києва і Київської області), а також інтерв'ювання адвокатів-захисників за темою дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні комплексним дослідженням інституту суб'єктів кримінально-процесуального доказування та пов'язаних з ним проблем нормотворчого та правозастосовного характеру.

У роботі пропонується вирішення недостатньо вивчених проблем і дискусійних питань законодавчого, методичного та організаційного характеру, що мають наукове та практичне значення і залишаються неврегульованими та суперечливими на сьогодні. У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, що мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

- запропоновано виділити як самостійний принцип кримінального судочинства обов'язок доказування обставин кримінальної справи;

- зроблено висновок про те, що суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування збирає докази лише в межах процесуальних дій, що утворюють зміст елементу доказування – перевірки доказів;

- з'ясовано, що правові межі пізнавальної діяльності суду при розгляді кримінальної справи по суті визначаються обвинуваченням, викладеним в обвинувальному висновку та в скарзі потерпілого в справі приватного обвинувачення, при розгляді в апеляційній та касаційній інстанціях – межами апеляційного та касаційного оскарження;

- запропоновано встановити обов'язок органу досудового слідства задовольняти усі клопотання учасників процесу про приєднання до справи предметів і документів після їх ознайомлення з матеріалами справи;

- запропоновано авторську редакцію низки змін і доповнень норм чинного КПК України (ст.ст. 43, 43¹, 48, 49, 66, 165¹, 165²);

удосконалено:

– теоретичні положення про відсутність будь-яких підстав для перегляду сформованої в теорії кримінального процесу концепції, відповідно до якої доказування – це і є пізнання обставин справи, що здійснюється в особливій процесуальній формі;

– поняття адвокатського розслідування, під яким автор пропонує розуміти вид публічно-правової діяльності, що здійснюється адвокатом у кримінальних справах в інтересах підзахисного або довірителя з метою виявлення і формування доказів та обставин, які мають значення для захисту прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача;

– поняття подання доказів учасниками процесу, під яким автор пропонує розуміти обумовлену участю в доказуванні діяльність учасників кримінального судочинства, під час якої наявні в них відомості (фактичні дані) через заявлення відповідних клопотань посадовим особам, які ведуть процес, залучаються до системи доказів з метою встановлення істини і правильного вирішення справи;

дістало подальшого розвитку:

– висновок про те, що сукупність прав потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, цивільного позивача, цивільного відповідача визначає межі і можливості їх участі в кримінально-процесуальному доказуванні. Будь-яке з передбачених у відповідних статтях КПК України, право цих осіб прямо чи опосередковано пов'язане з процесом доказування;

– пропозиція щодо визнання суб'єктом кримінально-процесуального доказування суб'єкта кримінального процесу, який уповноважений законом на вчинення практичних дій та здійснення логічно-аналітичних операцій щодо формування, перевірки і оцінки доказів для обґрунтування і мотивування відповідних висновків і процесуальних рішень;

– перелік суб'єктів кримінально-процесуального доказування, до якого автор відносить суд (суддю), прокурора, слідчого, начальника слідчого відділу, орган дізнання, особу, яка провадить дізнання, підозрюваного, обвинуваченого (підсудного, засудженого, виправданого), захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, законного представника неповнолітнього підсудного, правопорушника (у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів);

– висновок про те, що обвинувачений (підсудний), як і підозрюваний та потерпілий, цивільний позивач і цивільний відповідач, законний представник неповнолітнього підсудного не може володіти доказами в процесуальному розумінні. Він може володіти відомостями, предметами, документами тощо, а тому формулювання його права «подавати докази» у КПК України є некоректним і породжує плутанину в питанні розмежування інформації у кримінальному судочинстві;

– висновок про те, що для забезпечення балансу принципів змагальності і рівності прав сторін участь адвоката як представника потерпілого не повинна ставитись у залежність від матеріального стану потерпілого, а має визначатись

волесвявленням останнього і передбаченими законом випадками його обов'язкової участі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані: у *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України, а також при доопрацюванні проекту нового КПК України, при прийнятті відомчих нормативних актів, постанов Пленуму Верховного Суду України з відповідних процесуальних питань (акт впровадження від 11 травня 2010 р. № 04-19/14-1028); у *правоохоронній сфері* – використовуються Головним слідчим управлінням МВС України (акт впровадження від 17 травня 2010 р. № 1316-5346); у *навчальному процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з курсу «Кримінальний процес України», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт впровадження Донецького юридичного інституту ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка від 08 червня 2010 р. № 13/2к).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідалися автором і були обговорені на Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2009 р.), науково-практичній конференції «Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки» (м. Київ, 2010 р.).

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано п'ять друкованих праць, з яких три статті у фахових виданнях, що затверджені ВАК України, а також дві тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначається її метою, завданнями та предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, трьох додатків, списку використаних джерел (226 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 201 сторінки, з яких загальний обсяг тексту – 169 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, а також мету, завдання, методи, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їх апробацію та впровадження, про публікації за темою дисертації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Поняття суб'єкту кримінально-процесуального доказування» складається з двох підрозділів. Він присвячений дослідженню загальних питань інституту кримінально-процесуального доказування загалом та його суб'єктів, зокрема, що відображає предмет дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.1. «Поняття кримінально-процесуального доказування» досліджуються поняття та сутність доказування в кримінальному процесі, кримінально-процесуальне доказування розглядається в співвідношенні з

пізнанням у широкому і вузькому значеннях: у широкому – як здійснення усієї пізнавальної діяльності суб'єктів, які ведуть процес, що охоплює не тільки оцінку, а й збирання та перевірку доказів, у вузькому – лише як логічну діяльність щодо обґрунтування певної тези.

Акцентується увага на тому, що здебільшого кримінально-процесуальне доказування розглядають як практичну діяльність уповноважених законом суб'єктів, що відбувається в особливій процесуальній формі, шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів.

Здобувач дійшов висновку, що процесуальне закріплення фактичних даних не можна вважати самостійним елементом доказування, тому що воно є необхідною складовою будь-якої слідчої дії, яка проводиться з метою збирання чи перевірки доказів. Невипадково структуру збирання доказів у процесуальних джерелах розглядають як врегульовану КПК діяльність уповноважених суб'єктів з виявлення і фіксації в процесуальних документах та додатках до них матеріальних та ідеальних слідів злочину або іншої доказової інформації.

Дисертант підтримує позицію тих учених (С.А. Шейфер та ін.) щодо умовності застосування терміна «збирання доказів». Дійсно, готових доказів у природі не існує, тому слідчий під час провадження слідчих дій, виявляючи належну до справи інформацію (сліди злочину) і фіксуючи її у процесуальних актах, швидше формус докази та їх процесуальні джерела.

Необхідним елементом збирання доказів також є правозабезпечувальні заходи, тобто наділені правовою формою дії, за допомогою яких орган дізнання, слідчий, прокурор і суд забезпечують можливість реалізації прав, наданих кримінально-процесуальним законом громадянам та особам, котрі беруть участь у збиранні доказів. Відтак, останнє було б точніше визначати як формування доказів, що складається з виконання органами досудового розслідування і судом пошукових, пізнавальних, посвідчувальних та правозабезпечувальних заходів.

Це дає підстави характеризувати збирання і перевірку доказів як етап формування фактичної основи процесу доказування. Останнє проявляється при складанні процесуальних актів, у яких докази логічним шляхом використовуються для встановлення обставин, що мають значення для справи, а також обґрунтування і мотивування висновків (процесуальних рішень), що є наслідком встановлених обставин.

На думку дисертанта, право суду на збирання нових доказів є безсумнівним. Перш за все, це випливає з обов'язку суду перевірити надані йому докази, у тому числі і шляхом давання судових доручень (ст. 315-1 КПК України). Нові докази можуть бути отримані судом не тільки в результаті перевірки наявних доказів у справі, а й для усунення прогалин у доказовому матеріалі, що стосується істотних обставин справи. В іншому випадку суд буде вимушений постановляти вирок і вирішувати правовий конфлікт не по суті, а за браком інформації. Такий вирок не відображатиме обставин події, а відповідно може бути визнаний необґрунтованим.

Доказова діяльність суду проявляється також і в тому, що він зобов'язаний мотивувати свій вирок, тобто навести докази, на яких ґрунтуються

його висновки. Діяльність суду з логічного обґрунтування висновків представляє собою доказування у вузькому значенні, тобто відповідає уявленням тих авторів, які зводять доказування до логічних операцій, однак при цьому виключають суд з кола суб'єктів доказування.

У підрозділі 1.2. «Поняття та класифікація суб'єктів доказування» розглядаються питання змісту поняття суб'єктів кримінально-процесуального доказування, досліджуються різні підходи до їх класифікації.

Автором зазначається, що чітка градація суб'єктів кримінально-процесуальних відносин за ступенем їх участі в формуванні, перевірці, оцінці та використанні доказів, встановлення їх конкретних повноважень при цьому дозволить суттєво оптимізувати процес кримінально-процесуального доказування.

Поступове розширення диспозитивних, приватних начал у кримінальному процесі передбачає дещо інше розуміння суб'єктів доказування, появу і надання відповідних повноважень приватному обвинувачу, розширення і надання додаткових можливостей у доказуванні захиснику та іншим суб'єктам кримінально-процесуальної діяльності.

На думку дисертанта, для визначення суб'єктів доказування необхідна наявність двох критеріїв: по-перше, відповідальності за здійснення доказування, тобто обов'язку доказування або права на відстоювання власного інтересу чи інтересу особи, яку суб'єкт представляє, тобто права доказування, а по-друге, достатньо тривала участь у процесі доказування, що визначається межами хоча б однієї стадії процесу.

Також, достатньо важливим фактором, що впливає на визначення поняття суб'єкта доказування, є правова можливість участі особи у встановленні обставин події протягом усього процесу доказування, починаючи з пошуку і виявлення доказової інформації, завершуючи формулюванням висновків та прийняття рішень по справі. Така участь можлива як протягом усього процесу, так і в межах однієї чи декількох його стадій. Будь-яка епізодична, допоміжна роль особи в межах одного чи навіть декількох етапів доказування, на наш погляд, не є достатньою підставою для визнання такої особи суб'єктом доказування.

Крім того, безумовно, має враховуватись процесуальний обов'язок доказування, що покладається на одних суб'єктів кримінального процесу, і відповідне право брати участь в доказуванні, яким наділяються інші суб'єкти кримінального процесу.

Обов'язок доказування є безумовним елементом відповідного кримінально-процесуального правовідношення. По суті, обов'язок доказування існує в усіх правових відносинах, що виникають у процесі доказування в кримінальній справі. Враховуючи суттєвий вплив обов'язку доказування на характеристику всього процесу кримінально-процесуального доказування, включаючи динаміку його розвитку, його можна вважати однією з базових категорій усієї теорії доказів.

Автор підтримує тих учених (С.Г. Мартинчик та ін.), які до числа суб'єктів такого обов'язку, крім державних органів і посадових осіб, включають і адвоката, що виконує в кримінальному процесі функцію захисника чи представника.

Ще однією ознакою відмежування суб'єктів доказування від інших суб'єктів кримінального процесу, на думку дисертанта, є наявність у них імунітету свідка та свободи від самовикриття. Ця ознака є характерною тільки для суб'єктів доказування – приватні особи, а також захисник не підлягають допиту як свідки в конкретній кримінальній справі за будь-яких обставин.

Таким чином, автор приходиться до висновку, що правовими підставами визнання конкретного суб'єкта кримінального судочинства суб'єктом доказування є: 1) участь у здійсненні однієї з процесуальних функцій; 2) наявність у нього права чи обов'язку доказування на всіх його етапах; 3) наділення імунітетом свідка чи свободою від самовикриття. Саме здійснення однієї з процесуальних функцій і наділення відповідними процесуальними повноваженнями на думку більшості опитаних (57,2 %) є характерною ознакою суб'єкта кримінально-процесуального доказування.

Відповідно суб'єктом кримінально-процесуального доказування автор пропонує вважати суб'єкта кримінального процесу, який уповноважений законом на вчинення практичних дій та здійснення логічно-аналітичних операцій щодо формування, перевірки і оцінки доказів для обґрунтування і мотивування відповідних висновків і процесуальних рішень.

До суб'єктів кримінально-процесуального доказування автор відносить суд (суддю), прокурора, слідчого, начальника слідчого відділу, орган дізнання, особу, яка провадить дізнання, підозрюваного, обвинуваченого (підсудного, засудженого, виправданого), захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, законного представника неповнолітнього підсудного, правопорушника (у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів).

У основу викладення подальшого матеріалу дисертаційного дослідження автором була покладена класифікація суб'єктів доказування, відповідно до якої вони поділяються на дві групи:

1) суб'єкти доказування, на яких покладено обов'язок щодо його здійснення (суд, прокурор, слідчий, начальник слідчого відділу, орган дізнання, особа, яка провадить дізнання, захисник – адвокат, представник-адвокат);

2) суб'єкти доказування, які вправі брати участь у ньому (потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, цивільний позивач, цивільний відповідач, захисник і представник, які не є адвокатами).

Розділ 2 «Суб'єкти доказування, на яких покладено обов'язок доказування» складається з двох підрозділів. Він присвячений дослідженню процесуального становища і повноважень тих суб'єктів кримінально-процесуального доказування, на яких покладено обов'язок щодо його здійснення.

У підрозділі 2.1. «Суд як суб'єкт доказування» досліджуються особливості процесуального становища суду як суб'єкта кримінально-процесуального доказування.

Дисертант зазначає, що доказування в кримінальному процесі означає не тільки юридичне засвідчення певних обставин, а й їх пізнання суб'єктом оцінки. Безперечно, що до числа таких суб'єктів необхідно віднести і суд, який повинен в повному обсязі, всебічно пізнати кримінально-правове явище і прийняти на основі сформованого оціночного судження про нього відповідне процесуальне рішення.

Якщо визнати, що активність суду і сторін при дослідженні доказів – це взаємовиключні правові явища, то суду необхідно відмовити і в праві самостійного та ініціативного прийняття дієвих заходів щодо усунення прогалин у встановленні тих чи інших обставин предмета доказування. У такому випадку суд буде позбавлений можливості достовірно з'ясувати обставини справи і прийняти обґрунтоване і справедливе рішення по суті справи.

Дисертант приходять до висновку, що суд повинен мати можливість самостійно визначати межі пізнання обставин діяння, що інкримінується обвинуваченому, і за недостатньої доброякісності наданих сторонами доказів, їх пасивності і невмінні (неможливості) отримання додаткових доказів, суд, не замінюючи жодну з сторін і не виражаючи її інтереси, повинен мати право на виявлення і формування у разі можливості конвергентної (достатньої) сукупності доказів.

На думку 42,1 % опитаних респондентів суд повинен бути наділений правом самостійно формувати докази, проводити їх перевірку та оцінку і тільки 2,0 % опитаних обмежують участь суду в кримінально-процесуальному доказуванні перевіркою і оцінкою тільки зібраних та наданих сторонами доказів.

Специфіка пізнання судом обставин кримінальної справи, всі проведені при цьому дії і прийняті процесуальні рішення відображаються в протоколі судового засідання (ст. 87 КПК України), який сам по собі є джерелом доказів у справі (ч. 2 ст. 65 КПК України). Тому навіть з формальних позицій суду не можна відмовити в праві формувати (збирати) докази, у тому числі з власної ініціативи.

Дисертант підтримує тих учених (Ю.К. Орлов та ін.), які вважають, що змагальність в кримінальному процесі повинна не виключати, а передбачати активність суду у збиранні доказів і його обов'язок вживати всіх заходів до встановлення істини у справі (в межах пред'явленого підсудному обвинувачення).

Звертається увага на те, що суд, як суб'єкт кримінально-процесуального доказування збирає докази не в значенні, визначеному ст. 66 КПК України як самостійний етап доказування, а лише в межах процесуальних дій, що утворюють зміст наступного етапу доказування – перевірки доказів. На цьому

етапі також можливе отримання нових доказів, що підтверджують чи спростовують вже наявні в справі докази.

Особливістю доказування на досудових стадіях кримінального процесу є переважна відсутність у суду можливості самостійного виявлення доказової інформації і формування на її основі нових доказів. Суд не може втручатись у процесуальну діяльність органу дізнання, слідчого за аналогією з начальником слідчого відділу чи прокурором. Так, суд, розглядаючи подання про обмеження конституційних прав та свобод особи, піддає це рішення органу досудового розслідування перевірці з точки зору його законності та обґрунтованості.

Проте, з цього загального правила є і виключення. Так, вирішуючи подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі, відмовивши в обранні цього запобіжного заходу, з власної ініціативи обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою (ч. 6 ст. 165-2 КПК України). І хоча, в цьому випадку, суд не виходить за межі оцінки наданих доказів і на її основі робить інший, ніж обвинувачення, висновок, це право суду виходить за межі виконуваної ним функції. Оскільки суд не здійснює функцію обвинувачення (кримінального переслідування), а лише створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав (ч. 6 ст. 16-1 КПК України), то, на наш погляд, положення ч. 6 ст. 165-2 КПК України потребує відповідного корегування.

Згідно чинного законодавства усі процесуальні дії, що проводяться з метою формування доказів у стадії судового розгляду, можна розділити на три групи. До першої групи належать ті процесуальні дії, що можуть бути проведені як за клопотанням сторін, так і за ініціативою суду (оголошення показань підсудного, свідка, потерпілого у передбачених законом випадках; призначення експертизи, у тому числі додаткової або повторної; допит експерта; огляд і оголошення документів. Другу групу утворюють ті процесуальні дії, відносно проведення яких закон не містить прямих вказівок щодо ініціатора їх проведення. До них належать допит свідків, огляд речових доказів, огляд місця події. Проте, аналіз статей, що регламентують провадження цих процесуальних дій, дозволяє зробити висновок про можливість їх проведення як за клопотанням сторін, так і за ініціативою суду. До третьої групи входять процесуальні дії, що здійснюються з ініціативи суду – це дача судових доручень.

Суд здійснює повноваження суб'єкта доказування і в інших стадіях кримінального процесу. При цьому на кожному етапі розвитку кримінально-процесуальної діяльності його участь в доказуванні наділяється певною специфікою, що обумовлюється метою і завданнями кожної зі стадій.

Окрема увага дисертантом приділена питанням активності суду в визнанні окремих доказів недопустимими і їх виключення з системи доказів у справі, а також ролі суду, як суб'єкта доказування, у разі застосування спрощеного порядку судового слідства відповідно до ч. 3 ст. 299, ст. 301-1 КПК України.

Підрозділ 2.2. «Органи досудового розслідування і прокурор як суб'єкти доказування» містить аналіз питань діяльності слідчого, начальника слідчого відділу, органу дізнання, прокурора, особи, яка проводить дізнання, як суб'єктів кримінально-процесуального доказування.

Правильне розуміння функції та її змісту має достатньо важливе значення у розумінні слідчого як суб'єкта доказування. Успішне доказування в кримінальній справі, як і здійснення розслідування загалом, тісно пов'язані із змістом процесуальної функції слідчого, на якого законом покладено обов'язок доказування (ст. 22 КПК України).

Обсяг, спрямованість і характер діяльності слідчого, зміст його функції як суб'єкта доказування визначається процесуальним інтересом, який впливає із завдань кримінального судочинства, обов'язків, прав і повноважень слідчого. Особливістю діяльності останнього, як суб'єкта доказування, по-перше, є те, що його процесуальне право при відповідних умовах стає його обов'язком. Наприклад, процесуальна самостійність слідчого (ст. 114 КПК України), що репрезентує по суті його права, обмежена тим, що він зобов'язаний виконувати (за деякими винятками) письмові вказівки прокурора, начальника слідчого відділу в справі, навіть у разі незгоди з цими вказівками. По-друге, наявність певних доказів у справі перетворює право слідчого у виборі варіанту процесуального рішення в обов'язок діяти у конкретній ситуації певним чином.

На думку автора, діяльність слідчого як суб'єкта кримінально-процесуального доказування має специфічні ознаки, а саме: вона є законною лише в зв'язку з порушенням справи, перевіркою і вирішенням заяви (повідомлення) про злочин; може здійснюватися тільки належним суб'єктом, тобто слідчим, якому доручена перевірка заяви або повідомлення про злочин, чи слідчим, у провадженні якого знаходиться справа; урегульована нормами КПК України і має характер кримінально-процесуальної; породжує кримінально-процесуальні відносини і має правові наслідки; здійснюється в встановлені законом строки і вимагає дотримання процесуальної процедури; знаходить прояв у процесуальних рішеннях, процесуальних і слідчих діях, у необхідних випадках – потребує дотримання письмової форми; в установлених випадках дозволяє застосування заходів процесуального примусу та обмеження прав і свобод громадян; повинна мати логічне завершення в вигляді рішення з дотриманням процесуальної форми; передбачає правову відповідальність за порушення вимог закону при провадженні процесуальних і слідчих дій.

Дисертант приходять до висновку, що правильне визначення змісту функції в діяльності слідчого, як суб'єкта доказування, дасть можливість точно визначити його місце серед інших учасників кримінально-процесуальних відносин, визначити роль і призначення у вирішенні завдань судочинства. Права і обов'язки слідчого хоч і не систематизовані, але закріплені в КПК, а питання щодо його процесуальної функції, її змісту залишається дискусійним. Одним із варіантів його вирішення могло б стати прийняття Закону «Про органи досудового слідства», у якому, крім прав, обов'язків та повноважень слідчого,

потрібно розкрити і зміст функції розслідування, вказати основні напрями процесуальної діяльності слідчого.

Розглядаючи правовий статус начальника слідчого відділу, дисертант зазначає про те, що не можна не враховувати, що він введений як суб'єкт кримінального процесу саме з метою здійснення контролю за процесуальною діяльністю підлеглих йому слідчих. Реалізація інших повноважень, зокрема, з порушення кримінальних справ, прийняття їх до свого провадження та проведення в них досудового слідства у повному обсязі, для цього суб'єкта не є головною і не повинна з виключення перетворюватись у правило.

Начальник слідчого відділу володіє певним арсеналом засобів, спрямованих на виявлення, попередження і усунення недоліків та порушень закону в доказовій діяльності підлеглих йому слідчих. При цьому він наділений самостійністю в виборі тих правових засобів, що є необхідними в конкретній ситуації і найбільшою мірою забезпечують всебічність, повноту і об'єктивність дослідження обставин справи.

Дисертант дійшов висновку, що особливості правового статусу начальника слідчого відділу, порядок та форми здійснення ним його функції з процесуального контролю дозволяють дійти висновку про те, що при його здійсненні начальник слідчого відділу, діючи поряд зі слідчим, а подекуди і особисто виконуючи слідчі дії, виступає суб'єктом доказування, прямо чи опосередковано здійснюючи обов'язок встановлення обставин вчиненого злочину.

Особа, яка провадить дізнання (дізнавач), з точки зору обсягу повноважень у процесі кримінально-процесуального доказування, займає найнижчу ланку в ієрархії посадових осіб – суб'єктів обов'язку доказування.

Під час процесуальної діяльності, а саме з нею пов'язується відокремлення органів дізнання від інших органів виконуючих державно-владні повноваження, ними вживаються процесуальні заходи, що полягають в провадженні процесуальних і окремих слідчих дій, але крім того, на органи дізнання покладені законом обов'язки вживати й інших заходів, наприклад, розшукових, проведення яких якраз вправі доручити їм слідчий, про що вже нами згадувалося. Стаття 103 КПК України покладає на органи дізнання ще і вжиття оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, які його вчинили.

Прокурор очолює ієрархію посадових осіб, які здійснюють провадження в кримінальній справі і виступають суб'єктами обов'язку кримінально-процесуального доказування.

Аналіз повноважень прокурора, що закріплені в ст. 227 КПК України, дає підстави дисертанту зазначити про те, що всі вони перебувають у межах здійснення функції обвинувачення (кримінального переслідування) і закріплюють керівне положення прокурора відносно слідчого та органів дізнання. Такий статус прокурора є закономірним наслідком того, що саме на нього покладається обов'язок представляти державне обвинувачення в суді. Водночас, процесуальне керівництво прокурором діяльністю органів дізнання і

слідчого повинно означати відповідальність прокурора за якість цієї діяльності, а відповідно, за законність і обґрунтованість рішень посадових осіб органів досудового розслідування.

Статус прокурора дозволяє йому з власної ініціативи визначати межі і форми участі в процесі доказування на досудових стадіях кримінального процесу. Разом з тим, у ряді випадків та чи інша форма участі прокурора в процесі доказування є обов'язковою в силу вимог закону.

Усі ці повноваження прокурора наділяють його достатньо суттєвими можливостями впливати на процес доказування. Не менше значення для встановлення обставин справи має і право прокурора доручати органам дізнання виконання постанов про затримання, привід, виконання слідчих дій, а також давати вказівки про вжиття необхідних заходів для розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили.

У судових стадіях прокурор також виступає суб'єктом доказування, однак уже без владних повноважень. Як і інші суб'єкти сторони обвинувачення, він може представляти суду раніше отримані докази, заявляти клопотання про дослідження нових доказів тощо. Владними повноваженнями наділений лише суд, рішення якого і мають юридичну силу.

Дисертантом зроблено загальний висновок про те, що обсяг повноважень в процесі доказування публічних суб'єктів кримінального процесу – носіїв обов'язку кримінально-процесуального доказування, може бути представлений у виді ієрархічної структури, в якій кожний вищестоящий суб'єкт вправі частково чи в повному обсязі брати на себе повноваження нижчестоящого, впливати на формування та оцінку доказів.

Розділ 3 «Суб'єкти, які вправі брати участь в процесі доказування» складається з двох підрозділів. У ньому досліджуються особливості кримінально-процесуального доказування, що здійснюється потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їх представниками, підозрюваним, обвинуваченим, підсудним та захисником.

У підрозділі 3.1. *«Потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники як суб'єкти доказування»* зазначається про те, що потерпілий як суб'єкт доказування характеризується подвійною природою наданого обсягу прав і обов'язків, оскільки він не тільки суб'єкт процесу з сторони обвинувачення, а й джерело самостійного виду доказів – показань потерпілого.

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства України потерпілий може брати безпосередню участь у доказуванні через дачу показань (ст. 72 КПК України), участь у провадженні слідчих дій (статті 171, 172, 174, 175, 181 КПК України), а також самостійно подавати докази (ч. 2 ст. 66 КПК України). Крім того, потерпілий бере опосередковану участь у доказуванні в кримінальній справі через свого представника (ст. 52 КПК України), а також шляхом заявлення клопотань і подання скарг, що спонукають відповідних посадових осіб на вчинення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у сфері доказування.

Аналіз переліку прав потерпілого, що закріплені у ч. 2 ст. 49 КПК України, приводить дисертанта до висновку, що законодавець не наділив потерпілого правом здійснення функції обвинувачення, кримінального переслідування підозрюваного, обвинуваченого, зокрема, на досудовому слідстві. Право на підтримання обвинувачення надається потерпілому лише на стадії судового розгляду і обмежується справами приватного обвинувачення та випадками відмови прокурора від обвинувачення (ст. 267 КПК України). Однак, і ця норма, на наш погляд, має дещо декларативний характер, оскільки позбавлена практичного змісту внаслідок фрагментарного подальшого регулювання реалізації зазначеного права потерпілого.

Пасивність участі потерпілого у доказуванні в кримінальному процесі відмічають і опитані практичні працівники. Так, 51,4 % опитаних на запитання про те, чи проявляє потерпілий активність у доказуванні в кримінальній справі, дали негативну відповідь. Серед причин пасивної участі потерпілого в кримінально-процесуальному доказуванні були названі: відсутність правових знань (36,7 %), недовіра до органів і посадових осіб, які ведуть кримінальний процес (24,2 %), відсутність впевненості в тому, що зможе вплинути на перебіг провадження у справі (25,0 %).

Окрема увага приділена автором проблемним питанням участі потерпілого в кримінально-процесуальному доказуванні при провадженні у кримінальних справах приватного обвинувачення.

Дисертант вважає, що в контексті розгляду правового статусу цивільного відповідача у кримінальному процесі і його ролі у доказуванні в кримінальній справі, насамперед, підлягає дослідженню його право подавати докази, однак він, як і будь-який інший учасник кримінального процесу, відповідно до положень чинного КПК України в частині збирання доказів, не є суб'єктом цієї діяльності. У жодній з норм, що регламентують порядок провадження слідчих дій чи застосування інших способів збирання доказів, цивільний відповідач не зазначений, за винятком норми, яка регламентує право учасників процесу на подання доказів.

Формулюючи ч. 2 ст. 66 КПК України щодо можливості подання доказів підозрюваним, обвинуваченим, захисником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, законодавець є дещо непослідовним, оскільки усі джерела доказів (а їх перелік, як відомо, є вичерпним) зазначені у ч. 2 ст. 65 КПК України. Взяти участь у їх формуванні, точніше сформувати їх, не може жодна з вищезазначених осіб. Навіть таке джерело доказів, як інші документи (а саме вони найчастіше подаються учасниками кримінального процесу) набуває свого доказового значення тільки після присудження до матеріалів кримінальної справи, а це, знову ж таки, повноваження і рішення посадової особи, яка веде процес.

У підрозділі 3.2. «Підозрюваний, обвинувачений, підсудний, захисник як суб'єкти доказування» досліджуються статус суб'єктів кримінального процесу, які здійснюють функцію захисту в процесі доказування, що визначається, перш за все тим, що на них не покладається обов'язок встановлення фактичних

обставин справи. Обсяг прав, що надається їм законом, визначається в кінцевому рахунку соціальною значимістю функції захисту в кримінальному судочинстві як однієї з форм реалізації конституційних прав особи.

Загалом автор приходить до висновку, що статус підозрюваного та обвинуваченого (підсудного) в процесі доказування повинен визначатись необхідністю, з однієї сторони, дати цим особам можливість активно протистояти підозрі та обвинуваченню у вчиненні злочину, а з іншої – не покладати на них обов'язку спростовувати таку підозру та обвинувачення.

Дисертант вважає, що участь захисника в кримінально-процесуальній діяльності без наділення його можливостями брати участь у розслідуванні стає безпредметною, а значить участь у доказуванні є необхідністю для захисника.

Автор відстоює позицію щодо запровадження процедури адвокатського розслідування як виду публічно-правової діяльності, що здійснюється адвокатом у кримінальних справах в інтересах підзахисного або довірителя з метою виявлення і формування доказів та обставин, які мають значення для захисту прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства та практики його застосування, теоретичного осмислення наукових праць і положень, у роботі сформульовані результати та пропозиції, що характеризуються науковою новизною та мають теоретичне й практичне значення, зокрема:

1. Визначено зміст процесу доказування в кримінальному процесі як особливого виду кримінально-процесуального пізнання, що представляє собою діяльність судді, прокурора, слідчого, начальника слідчого відділу, органу дізнання, особи, яка провадить дізнання, інших уповноважених кримінально-процесуальним законом суб'єктів, основу якої складають практичні дії та логічно-аналітичні операції щодо формування, перевірки і оцінки доказів для обґрунтування і мотивування відповідних процесуальних рішень з метою встановлення істини у кримінальній справі та вирішення завдань кримінального судочинства.

2. Уточнено мету кримінально-процесуального доказування в умовах змагального судочинства, що полягає, на думку дисертанта, у встановленні правової достовірності (істини) та справедливості як моральної категорії. Для досягнення цієї мети суб'єкти доказування повинні вирішити завдання щодо встановлення правової достовірності обставин справи, забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, забезпечення виконання всіма суб'єктами покладених правових обов'язків, застосування всіма суб'єктами належних способів, методів і засобів встановлення обставин справи.

3. Запропоновано суб'єктом кримінально-процесуального доказування вважати суб'єкта кримінального процесу, який уповноважений законом на вчинення практичних дій та здійснення логічно-аналітичних операцій щодо формування, перевірки і оцінки доказів для обґрунтування і мотивування відповідних висновків і процесуальних рішень. До суб'єктів кримінально-процесуального доказування слід віднести суд, прокурора, слідчого, начальника слідчого відділу, орган дізнання, особу, яка провадить дізнання, підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників.

4. З'ясовано, що у кримінально-процесуальному доказуванні тією чи іншою мірою беруть участь усі суб'єкти правовідносин, які при цьому виникають. Разом з тим, у повному обсязі, протягом усіх етапів доказування його суб'єктами є лише відповідні державні органи та посадові особи, а також учасники процесу, що мають власний інтерес у справі, а також їх представники і захисники (представники сторін). Саме діяльність цих суб'єктів утворює зміст процесу кримінально-процесуального доказування.

5. Визначено, що правові межі пізнавальної діяльності суду при розгляді кримінальної справи по суті визначаються обвинуваченням, сформульованим в обвинувальному висновку та в скарзі потерпілого у справі приватного обвинувачення, при розгляді в апеляційній та касаційній інстанціях – межами апеляційного та касаційного оскарження.

6. Досліджено зміст і поняття адвокатського розслідування, під яким автор розуміє вид публічно-правової діяльності, що здійснюється адвокатом у кримінальних справах в інтересах підзахисного або довірителя з метою виявлення і формування доказів та обставин, які мають значення для захисту прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача

7. Сформульовано і запропоновано ряд змін і доповнень до чинного КПК України і його проектів (ст.ст. 43, 43¹, 48, 49, 66, 165¹, 165²).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рибалка О. В. Цивільний відповідач як суб'єкт доказування у кримінальному процесі / О. В. Рибалка // Судова апеляція. – 2009. – № 4. – С. 47–51.

2. Рибалка О. В. Потерпілий як суб'єкт доказування у кримінальних справах приватного обвинувачення / О. В. Рибалка // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 176–179.

3. Рибалка О. В. Начальник слідчого відділу як суб'єкт доказування / О. В. Рибалка // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 176–179.

4. Рибалка О. В. Роль захисника у доказуванні в кримінальній справі / О. В. Рибалка // Актуальні проблеми юридичної науки. – Збірник тез міжнародної конференції юристів України імені Ярослава Мудрого

наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4-х частинах. – Ч. 4 : «Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес. Криміналістика. Судова експертиза». – Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. – С. 182–183.

5. Рибалка О. В. Правові форми та загальні проблеми участі потерпілого в доказуванні на досудовому слідстві / О. В. Рибалка // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 15 квіт. 2010 р.). – К. : Ліпкан О. С., 2010. – С. 81–83.

АНОТАЦІЯ

Рибалка О. В. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2010.

У дисертації здійснено комплексне дослідження проблем, пов'язаних з діяльністю суб'єктів кримінально-процесуального доказування, а в результаті – розв'язання теоретичних проблем, що не розроблені чи недостатньо висвітлені, формулювання науково обґрунтованих практичних, методичних рекомендацій для правозастосовчої практики у сфері кримінально-процесуального доказування.

Визначено поняття кримінально-процесуального доказування, його суб'єктів, проведена їх класифікація, досліджено повноваження і особливості діяльності суб'єктів доказування, на яких покладено обов'язок і які вправі здійснювати доказову діяльність. Значну увагу приділено дослідженню недостатньо визначених і суперечливих питань, зокрема, повноваженням суду (судді), слідчого, потерпілого та захисника-адвоката, як суб'єктів доказування.

Внесено науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України та практики його застосування з досліджуваних питань.

Ключові слова: кримінально-процесуальне доказування, суб'єкти доказування, обов'язок доказування, право брати участь у доказуванні.

АННОТАЦИЯ

Рыбалка А. В. Субъекты уголовно-процессуального доказывания. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2010.

Объектом исследования являются уголовно-процессуальные правоотношения в сфере доказывания.

Основная цель диссертационного исследования состоит в том, чтобы на основе достижений науки, обобщения правоприменительной практики разработать концептуальные проблемы, связанные с полномочиями субъектов доказывания в уголовном процессе, проанализировать действующее уголовно-процессуальное законодательство и практику его применения, внести предложения по их усовершенствованию.

Диссертантом были поставлены и последовательно решены такие основные научные задачи, которые имеют определенное научное и практическое значение: определено содержание процесса доказывания в уголовном процессе путем соотношения его элементов; сформулированы цель и задачи доказывания в современных условиях состязательного уголовного судопроизводства; разработано научно обоснованное понятие субъектов доказывания и их классификация; проанализированы особенности участия в доказывании отдельных субъектов уголовно-процессуальных отношений.

Поддержаны предложения относительно признания суда активным субъектом уголовно-процессуального доказывания, закрепления института адвокатского расследования и др.

Исследуя юридическую природу уголовно-процессуального доказывания, автор приходит к выводу, что каких-либо оснований для пересмотра сложившийся в теории уголовного процесса концепции, согласно которой доказывание – это познание обстоятельств дела в специфической процессуальной форме, нет.

В уголовно-процессуальном доказывании в той или иной степени принимают участие все субъекты соответствующих правоотношений. Вместе с тем, в полном объеме, в течение всех этапов доказывания его субъектами являются только государственные органы и должностные лица, которые ведут уголовный процесс, а также участники процесса, которые отстаивают собственный или представляемый интерес в деле. Деятельность именно этих субъектов составляет содержание уголовно-процессуального доказывания.

Субъектом уголовно-процессуального доказывания необходимо считать того субъекта уголовно-процессуальной деятельности, который уполномочен законом на совершение практических действий и логико-аналитических операций по формированию, проверке и оценке доказательств с целью принятия и обоснования а уголовном деле соответствующих выводов и процессуальных решений.

Соискателем обоснованы теоретические положения и изложены практические рекомендации, направленные на усовершенствование действующего уголовно-процессуального законодательства, а также практики его применения по рассматриваемым вопросам.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное доказывание, субъекты доказывания, обязанность доказывания, право на участие в доказывании.

SUMMARY

Ribalka O. V. Subjects criminally-remedial proved. – *Manuscript.*

Thesis for the degree of the Candidate of Law in specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Court expertise; Operative-research activity. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2010.

Object of research are criminally-remedial legal relations in sphere proved.

The main objective of dissertational research consists in that on the basis of achievements of a science, generalisation legal practice to develop the conceptual problems connected with powers of subjects proved in criminal trial, to analyse the operating criminally-remedial legislation and practice of its application, to make offers on their improvement.

Keywords: criminally-remedial proved, subjects proved, a duty proved, the right to participation in proved.